Zwervers of autochtonen?

Boommarters in Friesland

Peter van der Leer

De boommarter is een van de zeldzaamste zoogdiersoorten in Nederland, waarschijnlijk zeldzamer dan de das. Toch wordt er weinig aandacht aan deze soort geschonken. Hierbij speelt ongetwijfeld zijn heimelijke levenswijze een rol. Eigenlijk weten we helemaal niet in hoeverre de boommarter onze aandacht nodig heeft. Dit artikel gaat speciaal in op de aanwezigheid van boommarters in het gebied van de Drents-Friese Wouden.

Ook de boommarter verdient opgenomen te worden in de natuurbeschermingswet.
Foto Annemarie Stegeman.

Over de bedreigingen van de boommarter *Martes martes* is nog veel onbekend. Enerzijds beschermt zijn nachtelijke levenswijze hem, maar anderzijds mag verwacht worden dat de toename van verkeer en recreatie en het verdwijnen van houtwallen nadelige invloed op de stand hebben. Wat de verzuring van onze bosgronden voor deze toppredator betekent, weten we al helemaal niet. Om te voorkomen dat dit schuwe roofdier, net als de otter, ineens en door bijna niemand opgemerkt uit onze fauna kan verdwijnen, moeten we in eerste instantie een beeld hebben van de verspreiding van de soort en van de aantallen waarin hij voorkomt.

Friesland tot 1980

De verspreiding van de boommarter was tot 1945 in hoofdzaak beperkt tot Gaasterland en de bossen bij St. Nicolaasga, maar de soort werd ook af en toe in de Wouden gesignaleerd (Müskens & Broekhuizen, 1986). Na 1945 zijn er geen waarnemingen uit Gaasterland meer gemeld. Wel werd de boommarter nog in 1954 en 1963 in de omgeving van St. Nicolaasga waargenomen (gemeentedossier RIVON / Müskens & Broekhuizen, 1986), terwijl Willems(1967) nog enkele waarnemingen uit andere delen van Friesland vermeldt: uit de omgeving van Appelscha (1947), Haule (1954), Lauswolt bij Beetsterzwaag (1958), Bakkeveen (1962) en Oranjewoud (1962 en 1963). Of al deze waarnemingen inderdaad boommarters betroffen, valt achteraf niet meer te verifiëren en verwisseling met de steenmarter *Martes foina* mag niet worden uitgesloten (Müskens, 1984). Tussen 1964 en 1980 zijn uit Friesland geen waarnemingen gemeld (Müskens & Broekhuizen, 1986).

Lokaties in het Drents-Friese Woudengebied met opgaven van boommarters sinds 1980.
■ 'zekere' waarnemingen
o waarschijnlijke waarnemingen

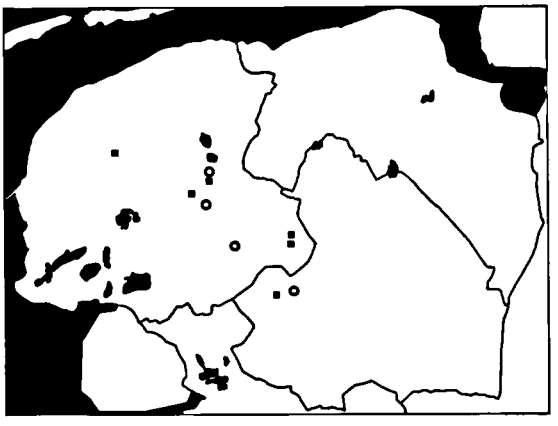

Periode 1981-1986

Sinds 1980 zijn door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer zoveel mogelijk meldingen van boommarterwaarnemingen verzameld en nagetrokken. Tussen 1981 en 1986 zijn in Friesland vier verkeersslachtoffers gevonden en onderzocht:

1981, tussen Donkerbroek en Oosterwolde;
1982, tussen Beetsterzwaag en Gorredijk;
1983, tussen Donkerbroek en Oosterwolde;
1986, tussen Deinum en Boksum (Jukema & Posthumus, 1986).

Alle vier waren het mannetjes. Verder werd nog een veldwaarneming van een boommarter onder Lippenhuizen gemeld (Boommarterarchief RIN).

Werkgroep Marterachtigen Noord-Nederland

De 'stille' periode tussen 1964 en 1981 en de meldingen uit de periode 1981-1986 roepen een aantal vragen op. In een artikel in 'Vanellus' over het voorkomen van de boommarter in Friesland schrijven Broekhuizen en Müskens (1986) over de Friese Wouden en de bossen op de grens van Drenthe en Friesland: 'Of we in dit gebied te maken hebben met een kleine autochtone populatie die zich tot nu toe heeft weten staande te houden, of dat het hier gaat om zwervers vanuit het Drentse 'boommartergebied' tussen Veenhuizen en Roden, is niet te zeggen'. Voor de werkgroep 'Marterachtigen Noord-Nederland' was dit aanleiding een onderzoek te starten naar het voorkomen van de boommarter in Noord-Nederland. Dit onderzoek is primair gericht op de vraag of er momenteel nog een gevestigde populatie in de Drents-Friese Wouden aanwezig is. De vondst van krabsporen op boomstammen wekte de indruk dat in de omgeving van Beetsterzwaag, Bakkeveen, Appelscha en Diever de boommarter nog vrij algemeen aanwezig zou kunnen zijn. Om vast te kunnen stellen of er inderdaad sprake is van een gevestigde popu-

latie in de Drents-Friese Wouden, heeft de werkgroep in een aantal bossen in totaal 32 marternestkasten geplaatst. Hiervoor werd subsidie ontvangen van de stichting Fonds Onderzoek Natuurbeheer (FONA).

Recente waarnemingen

In het najaar van 1988 werd bij Diever op één van de opgehangen nestkasten martermest gevonden. De mest bestond voornamelijk uit zaden en pitten en voor een klein deel uit haren en kapotgevreten botjes. Of het hier mest van een boommarter of van een steenmarter betrof, is niet te zeggen. Boommartermest ruikt over het algemeen wat zoeter en aangenamer dan steenmartermest. Maar in een regenachtige periode spoelt de mest uit en verdwijnt de karakteristieke geur. In 1989 werd, nadat er in 1988 al een (boom)marter was gezien (Boommarterarchief RIN), in de omgeving van Beetsterzwaag onder een beuk een grote hoeveelheid boommartermest gevonden. Op een tak, dichtbij twee oude zwarte spechtengaten, lagen eveneens keutels. Op de Veluwe zijn meerdere malen keutels gevonden op takken nabij een nestholte, die met zekerheid aan een boommarter konden worden toegeschreven. Wat de betekenis van deze latrines kan zijn, is nog niet duidelijk. Het is niet uitgesloten dat de dieren door middel van deze keutels de nest- of schuilplaats markeren. Ook werd in 1989 tussen Olde- en Nijeberkoop in een naaldhoutbosje een marter waargenomen, die op grond van de duidelijk gele kleur van de bef als boommarter werd gedetermineerd (Scheenstra, 1989).

Verheugende vondst

In het voorjaar van 1990 deed de 'Werkgroep Marterachtigen Noord-Nederland' bij een controle van de marternestkasten in de omgeving van Diever een verheugende vondst. Bij het openen van één van de kasten kwam een sterke martergeur naar buiten en in de kast lag een grote hoeveelheid mest. Weliswaar was de kast op het moment van de controle niet bewoond, maar aan de verschillen in dikte en lengte van de keutels kon worden afgeleid dat er ook jonge boommarters in de kast waren geweest. De bodem van de binnenkast was bedekt met een circa drie centimeter dikke laag mos. Het was niet duidelijk of de marter het mos zelf in de kast had gebracht, of dat het de resten van een oud mezennest betrof. Onder de boom waaraan de kast was bevestigd, lagen

In het Drents-Friese Woudengebied leeft een geïsoleerde boommarterpopulatie. *Foto Johan de Meester.*

Krabsporen van een boommarter op de stam van een eik nabij Beesterzwaag. *Foto RIN.*

Boommarterpoep op een beuketak gevonden bij Beesterzwaag. *Foto RIN.*

In de buurt van Diever werd een door een boommarter in een boom opgehangen dood konijn gevonden.
Foto Harm van de Veen, Ecovision.

naast enkele keutels ook afgebeten veren van een bonte specht en een zwarte specht. Op circa vijftig meter van de marternestkast staat een oude eik, waarvan een deel van de stam door blikseminslag is afgebroken. Hierdoor is op ongeveer 3,5 meter hoogte een grote, open holte ontstaan, waarin afgebeten veren van een vlaamse gaai lagen. Op de grond en op een zware zijtak lagen enkele keutels. Op een andere zijtak lag een vers dood jong konijn. Hoewel door het uitbreiden van het areaal van de steenmarter tot in Friesland, bewoning van de kast door deze andere martersoort niet geheel mag worden uitgesloten, wijzen de aard van de prooiresten en de plaats van de keutels sterk in de richting van boommarterbewoning en er zou hier dan sprake zijn van een zich voortplantende populatie.

Twee trieste vondsten

Helaas waren er in 1990 ook trieste berichten over boommarters. Twee boommarters uit het Drents-Friese Woudengebied vonden door het verkeer de dood. De eerste melding, in mei, betrof een mannelijk dier uit de omgeving van Diever, dat niet ver van de bewoonde marternestkast werd gevonden. Het is zelfs niet uit te sluiten dat het de vader van de jonge boommarters was. De tweede melding kwam uit de omgeving van Jubbenga bij Gorredijk en betrof eveneens een mannelijk exemplaar (pers. med. S. Broekhuizen).

Toekomst

Voor een recente aanwezigheid van een boommarterpopulatie in de omgeving van Norg en Veenhuizen hebben wij tot dusverre geen aanwijzing kunnen vinden. Dat geldt ook voor de rest van NoordNederland, met uitzondering dan van de Friese Wouden en de omgeving van Diever. Het is dan ook niet uitgesloten dat de boommarters daar praktisch geïsoleerd leven van andere boommarterpopulaties in Nederland. Omdat aangenomen mag worden dat het hier om een relatief gering aantal individuen gaat, lijkt de vraag gerechtvaardigd of de populatie in de Drents-Friese Wouden op termijn wel levensvatbaar zal zijn. De bossen in Friesland zijn relatief klein en worden omsloten door cultuurgronden. Hoewel dit niet zeker is, is het niet onwaarschijnlijk dat houtwallen, kleine bosjes en andere landschapselementen in het aangrenzende cultuurland onderdeel uitmaken van het leefgebied van de boommarter.

Wat de gevolgen zullen zijn van het bereiken van het steenmarterfront van de Drents-Friese Wouden, is eveneens niet duidelijk. Het is echter niet uitgesloten dat daar waar beide soorten elkaar ontmoeten, beiden zich zullen terugtrekken in de voor hen optimale biotopen. Voor de boommarter zou dit terreinverlies kunnen betekenen, waardoor de populatie verder onder druk zou komen te staan. De uitwisselingsmogelijkheden met andere populaties lijken uiterst beperkt en het is daarom van levensbelang voor de boommarter in Noord-Nederland, dat bij het beheer van de bossen en de daartussen liggende houtwallen en bosjes zoveel mogelijk met de behoeften van deze soort rekening wordt gehouden.

Wie mee wil werken aan het boommarteronderzoek in Friesland, Drenthe en Groningen is welkom bij: Werkgroep Marterachtigen Noord-Nederland, p/a Bob Portegies, Postemastraat 10, 9301 EN Roden. Telefoon 05908-17836 (NL).
Peter van der Leer, Veerdonk 28, 4824 CK Breda.

Literatuur

Broekhuizen, S. & G.J.D.M. Müskens, 1986. Marters in Friesland: verleden, heden en toekomst. Vanellus 39:61-66.

Jukema, J. & D. Postumus, 1986. Vondst van een boommarter *Martes martes*: een zeldzaamheid in Friesland. Vanellus 39:59-60.

Müskens, G.J.D.M. & S. Broekhuizen, 1986. De verspreiding van de boommarter *Martes martes* in Nederland. Lutra 29:81-98.

Müskens, G.J.D.M., 1984. Uiterlijke kenmerken van boommarter *Martes martes* en steenmarter *Martes foina*. Lutra 27:274-286.

Scheerstra, W.H., 1989. Boommarter in Oldeberkoop terug van weggeweest. De Nieuwe Ooststellingwerver, 14 juni 1989.

Ik dank Sim Broekhuizen (RIN-Arnhem) voor zijn commentaar en aanvullingen op eerdere versies van het manuscript.